

Słomkowska, Alina

Z badań nad problematyką prasy Polskiej Partii Robotniczej w latach 1944-1948

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 13/2, 203-226

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALINA SŁOMKOWSKA

Z BADAŃ NAD PROBLEMATYKĄ PRASY
POLSKIEJ PARTII ROBOTNICZEJ W LATACH 1944—1948

1

W latach 1944—1945 prasa PPR spełniała szczególnie ważną rolę. Oprócz aktualności prezentowała program partii. Upowszechniała uchwały oraz przemówienia i artykuły problemowe działaczy partyjnych. Prezentacja stanowiska partii w tym czasie odgrywała nieporównywalnie większą rolę niż w latach późniejszych, ponieważ prasa dopiero wyszła z konspiracji i legalnie mogła zaspokajać niedosyt informacji, przeciwstawiać się dezinformacji, polemizować z przeciwnikami politycznymi, zwalczać oszczerstwa rozprzestrzeniane przez wrogów w kraju i na emigracji. W warunkach powszechnego braku radiodbiorników waga informacyjnej funkcji prasy PPR miała zatem znaczną rangę.

Obok funkcji informacyjnej prasa spełniała w tym czasie funkcje agitacyjne, zwłaszcza w tzw. bitwie o mobilizację, to znaczy w werbunku do ludowego Wojska Polskiego i demokratycznego korpusu oficerskiego w związku z dekretem PKWN z 15 VIII 1944 r. o częściowej mobilizacji i rejestracji osób obowiązanych do służby wojskowej. Prasa PPR spełniała również funkcje organizatorskie, współdziałając w realizacji reformy rolnej w związku z dekretem PKWN z 6 IX 1944 r. i wszelkich poczynaniach PKWN, który jako naczelne zadanie wysunął wzmoczenie udziału narodu polskiego w walce o rozgromienie Niemiec hitlerowskich, wyzwolenie wszystkich ziem polskich i scalenie ich w jeden organizm państwowy¹.

¹ Program i dekrety PKWN oraz działalność PPR w latach 1944—1948 omówione zostały m.in. w następujących publikacjach: *Historia polskiego ruchu robotniczego 1864—1964*, t. 2, Warszawa 1967, s. 165—270; *Polski ruch robotniczy. Zarys historii*, pod red. S. Czubińskiego, Warszawa 1972, s. 294—363; N. Kołomejczyk, B. Syzdek, *Polska w latach 1944—1949. Zarys historii politycznej*, Warszawa 1968; K. Kersten, *Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego 22 VII—*

W pierwszym okresie Polski Ludowej — od połowy 1944 r. do ofensywy styczniowej 1945 r. — dominowała na łamach prasy tematyka związana z walką wyzwoleniczą narodu i działalnością PKWN. Prasa PPR w tym okresie drukowana była w Lublinie, gdzie mieściły się siedziby władz partyjnych i państwowych². Kolportowana była głównie na wyzwolonej części Polski i tylko w małych ilościach przesyłano ją samolotem na tereny okupowane³. Pierwsze kolumny gazet zajmowały wiadomości związane z aktualną sytuacją na frontach. Z tytułami „Z frontu wschodniego”, „Z frontu włoskiego” sąsiadowały tytuły „Z frontu reformy rolnej”.

Na naradzie partyjnej PPR (zwołanej w dniu 12—13 XI 1944 r.) dla

---

31 XII 1944, Lublin 1965; W. Góra, *PPR w walce o podział ziemi obszarnej 1944—1945*, Warszawa 1962; W. Góra, *Przemiany rewolucyjne i walka o utrwalenie władzy ludowej w Polsce*, [w:] *Revolucja i władza ludowa w krajach europejskich 1944—1948*, Warszawa 1972, s. 198—245; *Polska. Narod. Państwo. Z badań nad myślą polityczną Polskiej Partii Robotniczej 1942—1948*, pod red. M. Orzechowskiego, Wrocław 1972.

² Sprawy organizacyjne i wydawnicze prasy PPR 1944—1948 omówione zostały w następujących publikacjach: J. Myśliński, *Prasa PPR (1944—1948). Przegląd informacyjno-bibliograficzny*, [w:] *Materiały i studia z najnowszej historii Polski*, t. 2, 1965, s. 119—126; N. Kołomejczyk, *PPR 1944—1945. Studia nad rozwojem organizacyjnym partii*, Warszawa 1965, s. 188—193; J. Jakubowski, *Prasa Polskiej Partii Robotniczej 1944—1948*, [w:] *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, z. 1, Warszawa 1971, s. 7—32; A. Słomkowska, *Prasa Polskiej Partii Robotniczej w latach 1944—1946*, w serii: *Prasa Polski Ludowej*, z. 1 (materiały powielane Ośrodka Dziennikarstwa przy SDP), Warszawa 1971, s. 3—28; A. Słomkowska, *Powojenna prasa PPR* „Biuletyn Zarządu Głównego RSW „Prasa”, nr 152 z maja 1972.

³ Obok broni, amunicji i materiałów wybuchowych na tereny okupowane zrzucono niekiedy w zasobnikach paczki z wydawnictwami lubelskimi. Paczki takie zawierały nieliczne egzemplarze prasy, m. in. „Rzeczpospolitej” i specjalnej edycji „Trybuny Wolności” dla terenów okupowanych. Przeważały jednak ulotki i odezwy, a wśród nich najwięcej było egzemplarzy Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (CA KC PZPR PSzP 219/VII—12, k. 5—8); por. R. Nazarewicz, *Notatnik polowy oficera Armii Ludowej*, „Z pola walki”, 1958, nr 1, s. 214; T. Łęcki, *Wspomnienia z działań partyzanckich II Brygady Armii Ludowej „Swit” (maj—październik 1944)*, „Z pola walki”, 1958, nr 2, s. 164; W. Zaporan-Kowalski, *Przez dukty i przesieki*, Warszawa 1968, s. 332; M. Janic, *Idą partyzanci*, Warszawa 1970, wyd. VI, s. 41. W oparciu o Manifest PKWN i prasę lubelską przerzucaną na tereny okupowane oraz nasłuch radia lubelskiego na przełomie 1944—1945 redagowano konspiracyjną prasę PPR, AL, KRN, jak np. „Biuletyn Rady Narodowej Miasta Częstochowy” lub wydawaną w Ostrowcu Świętokrzyskim „Trybunę Wolności” (por. „Biuletyn Rady Narodowej Miasta Częstochowy” nr 8 z 24 XI 1944 i nr 11 z 24 XII 1944; „Trybuna Wolności”, nr 5 z 31 XII 1944 i nr 7 z 14 I 1945). W ten sposób informacje o działalności PKWN oraz o społecznych i ekonomicznych zamierzeniach nowej władzy w Lublinie przenikały do pewnych kręgów społeczeństwa na terenach okupowanych na długo przed wyzwoleniem.

omówienia najważniejszych bieżących zadań na czołowe miejsce wyeksponowane zostało organizowanie sił zbrojnych odrodzonej Polski i realizacja reformy rolnej⁴. Tworzenie, reorganizacja i rozbudowa Wojska Polskiego oraz przeprowadzenie reformy rolnej absorbowowały prasę nie tylko w okresie działalności PKWN, ale prawie przez cały następny rok. Problemom tym poświęcone były informacje, reportaży, artykuły wstępne, agitacyjne i polemiczne. Niektóre tytuły artykułów wstępnych mówią same za siebie: *Budujemy demokratyczne Wojsko Polskie*⁵, *Braciom zza Wisły na pomoc*⁶, *Wszystko dla frontu*⁷, *Reakcja przeciw Wojsku Polskiemu*⁸, *Wszystko dla frontu, wszystko dla zwycięstwa*⁹, *Naród i wojsko*¹⁰, *Nowi oficerowie w służbie demokracji*¹¹, *Rosną szeregi Wojska Polskiego*¹², *Wojsko polskie — zbrojne ramię narodu*¹³, *Demokracja a Wojsko Polskie*¹⁴, *Powstanie demokratycznego korpusu oficerskiego*¹⁵.

Kampanii prasowej związanej z poborem do wojska towarzyszyła ogromna ilość rymowanych haseł i sloganów publikowanych w dziennikach lub rozklejanych na murach w formie ulotek. Chyba już potem nigdy w dziejach Polski Ludowej w żadnej kampanii propagandowej nie powstało tak wiele rymów „częstochowskich” pełniących funkcje agitacyjną. Obok krótkich apeli i wezwań takich, jak: „Naród do boju”, „Polacy do broni”, „Warszawę pomścimy” zdecydowanie dominowały rymowane hasła takie, jak: „Na frasunek lek — werbunek”, „Matko, puść do wojska syna — list napisze ci z Berlina”, „Na wojskowy klnie ordynek tylko dziad lub maminsynek”, „Jeśliś tych zza Wisły bratem, idź do wojska z automatem”, „Sam do wojska każdy ruszy — wstyd dać ciągnąć się za uszy”, „Kiedyś dożył lat dwudziestu — zażyj wojennego chrzestu”, „Reklamacją pan się nie plam, to najgorsza z wszystkich reklam”, „Trzeba tchórzem być lub ciurą, by od wojska woleć biuro”, „Tylko dziady albo tchórze chodzą dotąd nie w mundurze”. Hasła pisali przeważnie satyrycy znajdujący się wówczas w Lublinie. Slogany do

⁴ „Trybuna Wolności” (dalej TW), nr 62 z 26 IX 1944, nr 63 z 12 X 1944, nr 64 z 21 X 1944; PPR. *Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego VIII 1944—XII 1945*, Warszawa 1959, s. 39—41 i 63—70; *Z materiałów listopadowej konferencji PPR w Lublinie w 1944 r.*, „Z pola walki”, 1959, nr 2/6, s. 128—143.

⁵ „Głos Ludu” (dalej GL), nr 2 z 15 XI 1944.

⁶ GL, nr 6 z 22 XI 1944.

⁷ GL, nr 20 z 8 XII 1944.

⁸ GL, nr 23 z 12 XII 1944.

⁹ GL, nr 8/47 z 11 I 1945.

¹⁰ GL, nr 9/48 z 12 I 1945.

¹¹ GL, nr 29/68 z 4 II 1945.

¹² GL, nr 88/128 z 10 IV 1945.

¹³ TW, nr 65 z 30 X 1944.

¹⁴ TW, nr 68 z 7 XII 1944.

¹⁵ TW, nr 82 z 1 XI 1945.

„Rzeczypospolitej” układał J. Minkiewicz¹⁶. Wiele wymownych sloganów zachęcających do wstępowania do szkół oficerskich wymyślił korespondent wojenny, dziennikarz „Głosu Żołnierza” H. Sperber. On właśnie utworzył najstynniejszy slogan tej kampanii propagandowej: „Nie matura, lecz chęć szczerą zrobi z ciebie oficera”¹⁷.

Bitwa o mobilizację toczyła się w warunkach ostrej walki. Polityczne podziemie preparowało własne ulotki i plakaty, starając się przeciwdziałać rozbudowie Wojska Polskiego i korpusu oficerskiego¹⁸. Ale mimo przeciwdziałań bitwa ta została wygrana w znacznym stopniu dzięki agitacji i udziałowi prasy PPR.

Prasa PPR w okresie PKWN współuczestniczyła w organizowaniu nowej administracji państwowej. Zakres zainteresowań prasy nie ograniczał się do wyzwolonej części ziem polskich, zawierała także wiadomości o poczynaniach hitlerowców na ziemiach znajdujących się jeszcze pod okupacją i o rozwijającym się tam ruchu oporu. Pod tytułami: *Po drugiej stronie Wisły*¹⁹, *Co się dzieje na Kielecczyźnie*²⁰, *Co się dzieje po drugiej stronie Wisły*²¹ publikowała obszernie omówienia sytuacji na terenach okupowanych. Informowała i komentowała wydarzenia związane z tragedią powstania warszawskiego. Prasa ta przygotowywała warunki do przejścia władzy na reszcie ziem polskich.

W okresie PKWN prasa podjęła kwestie odpowiedzialności za zbrodnie hitlerowskie. W artykułach takich, jak np. *Niemcy hitlerowskie pod sąd*, domagała się kary za zbrodnie i naprawienia szkód²². Tematyka ta występowała także na łamach prasy w formie informacji, reportaży, artykułów problemowych i wspomnień oraz sprawozdań i komentarzy z procesów zbrodniarzy hitlerowskich. Informacje na temat obozu zagłady w Majdanku z pobliza Lublina były wstrząsającym materiałem dowodowym, demaskującym zbrodnie hitlerowskie. Drukowano wypowiedzi

¹⁶ A. Mikułko, *Pierwsza polska gazeta*, [w:] *W stołecznym Lublinie*, Lublin 1959, s. 84.

¹⁷ A. Jakubiszyn-Tatarkiewicz, *Dziennikarze w mundurach*, [w:] *W stołecznym Lublinie*, s. 48—50. Trzeba nadmienić, że slogan ten zgodny był z wytycznymi kierownictwa PPR. W referacie W. Gomułki pt. *Zadania partii w zakresie organizacji siły zbrojnej odrodzonej Polski*, wygłoszonym na listopadowej konferencji PPR, sformułowane zostało wyraźnie stanowisko w tej sprawie w ten sposób: „Nadszedł czas, aby nie patrząc na cenzus naukowy świadomy chłop i robotnik poszedł do szkół oficerskich, aby stał się podstawową kadram, na której opiera się wojsko” (*Z materiałów listopadowej konferencji PPR w Lublinie w 1944 r.*, s. 136).

¹⁸ K. Kersten, *op. cit.*, s. 100—104.

¹⁹ TW, nr 62 z 26 IX 1944, nr 63 z 12 X 1944.

²⁰ GL, nr 20 z 8 XII 1944.

²¹ GL, nr 26 z 15 XII 1944.

²² TW, nr 68 z 30 X 1944.

byłych więźniów, ujawniające zbrodniczą działalność hitlerowców. Szczegółowo relacjonowano przebieg procesu sądowego załogi oprawców w Majdanku. Wymowne tytuły sprawozdawcze procesu i materiałów dziennikarskich na ten temat mówią same za siebie: *Polska oskarża hitleryzm*²³, *Oprawcy z Majdanka przed sądem*²⁴, *PKWN karze wrogów Polski*²⁵, *Rasizm — to ideologia morderców*²⁶, *Proces przeciwko hitleryzmowi trwa*²⁷.

Wiele miejsca prasa poświęciła rozważaniom na temat demokracji, często umieszczanej w tytułach w różnych kontekstach i różnym rozumieniu, jak np. *Odrodzenie demokracji polskiej*²⁸, *Sily demokracji rosna*²⁹, *Reakcja polska przeciw przymierzowi państw demokratycznych*³⁰, *Partia w walce o demokrację*³¹, *Siła demokracji*³², *Demokracja a Wojsko Polskie*³³. Myślą przewodnią tych artykułów było dążenie do zespolenia interesów społecznych i narodowych oraz agitacja na rzecz jedności narodowej, tzn. zjednoczenia wszystkich zdrowych i postępowych sił narodu polskiego. Publicystyka PPR szczególnie mocno akcentowała tendencje integracyjne „politycznych sił demokracji”. W atmosferze toczącej się walki politycznej programowi sił demokracji przeciwstawiała charakterystykę „elementów reakcyjnych”, wydobywając antagonizmy klasowe, polityczne i ideologiczne. Na ogół jednak „elementy reakcyjne” charakteryzowano stosując określenia kategoryczne i schematyczne. Od prognozy niepodległości rozpoczęły się dyskusje i polemiki na temat istoty i struktury „demokracji ludowej” jako systemu władzy oraz organizacji społeczeństwa, a zwłaszcza roli tej nowej formy ustrojowej w aktywizacji klasy robotniczej, chłopstwa, inteligencji w walce o osiągnięcie ogólnonarodowych celów, jak m.in. podniesienie poziomu życia gospodarczego i kulturalnego kraju³⁴.

Nowy okres prasy PPR rozpoczęła ofensywa wojsk radzieckich i pol-

²³ GL, nr 10 z 26 XI 1944.

²⁴ GL, nr 10 z 26 XI 1944.

²⁵ GL, nr 12 z 29 XI 1944.

²⁶ GL, nr 15 z 12 XII 1944.

²⁷ GL, nr 17 z 15 XII 1944.

²⁸ TW, nr 62 z 26 IX 1944.

²⁹ TW, nr 63 z 12 X 1944.

³⁰ TW, nr 63 z 12 X 1944.

³¹ TW, nr 65 z 30 X 1944.

³² TW, nr 68 z 7 XII 1944.

³³ TW, nr 68 z 7 XII 1944.

³⁴ Por. *Kształtowanie się podstaw programowych PPR 1942—1945. Wybór materiałów i dokumentów*, Warszawa 1965, s. 338; S. Dąbrowski, *Motywy narodowe koncepcji ustrojowej i społeczno-ekonomicznej Polskiej Partii Robotniczej 1942—1948*, [w:] *Polska. Naród. Państwo. Z badań nad myślą polityczną Polskiej Partii Robotniczej 1942—1948*, s. 125—128.

szych w styczniu 1945 r., a zakończyło zdobycie Berlina i kapitulacja Niemiec w maju 1945. Ramy tego okresu wyznaczyła również działalność (31 XII 1944—27 VI 1945) Tymczasowego Rządu Rzeczypospolitej Polskiej. W tym czasie komitety wojewódzkie, a także niektóre powiatowe i miejskie, uruchomiły własne pisma. Wychowawcza rola prasy w życiu wewnątrzpartyjnym i kształtowaniu postaw członków partii wyeksponowana została w specjalnym okólniku KC PPR z 30 III 1945 r. w sprawie pracy wydziałów propagandy oraz w uchwale z plenum KC PPR z 26 V 1945³⁵. W pierwszej połowie roku 1945 nastąpiła także zasadnicza zmiana w zakresie kierowania prasą i jej organizacją. Zniszczenia w Warszawie i brak mieszkań spowodował rozdział instancji partyjnych zlokalizowanych w stolicy od redakcji centralnych pism partyjnych, które przeniosły swoje siedziby z Lublina do Łodzi, co miało wpływ na zawartość prasy. Gdy centrum prasowo-wydawnicze PPR znajdowało się w Łodzi, wiele informacji i reportaży poświęcano przemysłowi włókiennicze-
mu i sytuacji w łódzkich zakładach pracy, a znacznie mniej miejsca Warszawie i władzom centralnym.

Na czołówkach nadal dominowały doniesienia z frontów walki z Niemcami, dotyczące głównie terenu ziem ojczystrych. Tytuły składane były dużymi czcionkami, informowały o wyzwalaniu kolejnych miast polskich.

Prasa PPR w okresie Tymczasowego Rządu Rzeczypospolitej Polskiej zajmowała się przede wszystkim tematyką związaną z organizowaniem administracji państwowej i rad narodowych na wyzwolonych terenach oraz realizacją reformy rolnej. Informowała o uruchomieniu i przywracaniu do życia fabryk i innych obiektów. Coraz więcej miejsca zajmowała tematyka związana z odbudową kraju po zniszczeniach wojennych.

Tworzenie pod kierownictwem partii demokratycznego aparatu państwowego i sieci rad narodowych oraz uruchamianie fabryk wymagało coraz szerszego wciągania klasy robotniczej do udziału w rządzeniu i współodpowiedzialności za losy kraju. Dlatego w tym okresie prasa PPR poświęciła wiele artykułów programowych kierowniczej roli klasy robotniczej, jak: *Zadania PPRowca w Radach Narodowych*³⁶, *O roli partii*³⁷, *Rola partii*³⁸, *O sojuszu robotniczo-chłopskim*³⁹, *Klasa robotnicza — czołowa siła państwa*⁴⁰, *Robotnik, chłop i inteligent*⁴¹, *Sojusz robotniczo-*

³⁵ PPR. *Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego*, s. 110—112; i 156; N. Kołomejczyk, *PPR 1944—1945. Studia nad rozwojem organizacyjnym partii*, s. 188—193.

³⁶ TW, nr 67 z 14 XI 1944.

³⁷ TW, nr 68 z 7 XII 1944.

³⁸ TW, nr 77 z 28 V 1945.

³⁹ TW, nr 70 z 14 I 1945.

⁴⁰ GL, nr 6/45 z 9 I 1945.

⁴¹ GL, nr 10/49 z 13 I 1945.

-chłopski⁴², *Robotnicy na stanowiskach dyrektorów*⁴³, *Zasłużeni ofiarni robotnicy*⁴⁴, *W sprawie sojuszu robotniczo-chłopskiego*⁴⁵.

W ślad za przesuwaniem się frontu i w związku ze stopniowym przemawianiem ziem północnych i zachodnich rozpoczęła się prasowa kampania informacyjna dotycząca tych rejonów. Informacje i reportaże donosiły o warunkach i możliwościach osadnictwa na nowych terenach, eksponując ich atrakcyjność. Oprócz funkcji informacyjnych prasa spełniła doniosłą rolę agitatora. Często tytuły artykułów miały formę imperatywną, jak np.: *Na zachód*⁴⁶, *Idziemy na zachód*⁴⁷, *Zasiedlajmy Zachód*⁴⁸. Na tematy polskości i historycznych więzi ziem odzyskanych z całą Polską zabierali głos na łamach prasy najwybitniejsi uczeni polscy i specjaliści przedmiotu. W publicystyce tego okresu zdecydowanie dominowała problematyka historyczna związana ze śladami polskości i piastowską przeszłością ziem zachodnich. Preferowanie problematyki historycznej na łamach prasy było jedną z form polemiki z historiografią hitlerowską i propagandą wrogich ośrodków antykomunistycznych. W dokumentach programowych KC PPR, postulując ustanowienie granic zachodnich na Odrze i Nysie, uzasadniał je prawami historycznymi Polski. Historycy, literaci, dziennikarze, szczególnie na łamach prasy śląskiej, rozwijali argumentację historyczną przemawiającą za polskością ziem północnych i zachodnich⁴⁹.

Prasa PPR w okresie Tymczasowego Rządu Rzeczypospolitej Polskiej informowała o wyzwalanych obozach śmierci i zastanej w nich sytuacji oraz zajmowała się problemem odpowiedzialności za zbrodnie i przestępstwa wojenne. Tytuły artykułów z tej dziedziny są niezwykle wymowne, jak np.: *O przestępstwach wojennych*⁵⁰, *Badanie zbrodni niemieckich w Oświęcimiu*⁵¹, *SS-mani — sadyści i psychopaci*⁵², *Zbrodnie hitlerowskie w Oświęcimiu*⁵³, *Mydło z tłuszczu ludzkiego*⁵⁴, *Selekcja, Z pa-*

⁴² GL, nr 41/70 z 17 II 1945.

⁴³ GL, nr 122/162 z 15 V 1945.

⁴⁴ GL, nr 123/163 z 16 V 1945.

⁴⁵ „Sztandar Ludu”, nr 40 z 28 IV 1945.

⁴⁶ GL, nr 86/126 z 9 IV 1945.

⁴⁷ GL, nr 94/134 z 16 IV 1945.

⁴⁸ „Sztandar Ludu”, nr 70 z 1 VI 1945; por. także T. Becela, *Smak wolności. Wspomnienia z roku 1945*, Poznań 1973, s. 155—156.

⁴⁹ M. Fazan, W. Nawrocki, *Katowickie środowisko literackie w latach 1945—1967*, Katowice 1969, s. 44—45; *25 lat prasy na ziemiach zachodnich i północnych*, Kraków 1972, s. 11.

⁵⁰ GL, nr 86/126 z 9 IV 1945.

⁵¹ GL, nr 89/129 z 11 IV 1945.

⁵² GL, nr 98/234 z 16 IV 1945.

⁵³ GL, nr 108/148 z 30 IV 1945.

⁵⁴ GL, nr 114/154 z 7 V 1945.

*miętnika więźnia obozowego*⁵⁵, *Produkcja mydła ze zwłok ludzkich*⁵⁶,

W okresie Rządu Tymczasowego prasa PPR podejmowała tematykę z dziedziny polityki zagranicznej, a zwłaszcza silnie akcentowała sojusz Polski z ZSRR oraz tworzenie tzw. bloku państw słowiańskich. W tym czasie bowiem (21 IV 1945) podpisany został układ polsko-radziecki. Stąd liczne artykuły o wymownych tytułach: *Przyjaźń polsko-radziecka — polityka narodu*⁵⁷, *Blok pokoju na wschodzie*⁵⁸, *Narody słowiańskie jednoczą się*⁵⁹, *Blok słowiański — filar pokoju*⁶⁰, *Układ polsko-radziecki zawarty*⁶¹.

Po powstaniu (28 VI 1945) Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, w skład którego weszli przedstawiciele emigracji z S. Mikołajczykiem na czele, charakter i tematyka prasy zmieniły się zasadniczo⁶². W związku z wyzwoleniem reszty ziem polskich na terenie całego kraju powstawały oraz stabilizowały się centralne i lokalne organy wszystkich działających wówczas partii, stronnictw i ugrupowań politycznych. Konferencja poczdamska (17 VII—2 VIII 1945) przy udziale przedstawicieli Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej dokonała ostatecznego ustalenia granic Polski, co rozpoczęło wielką kampanię związaną z zasiedlaniem i zagospodarowaniem ziem odzyskanych⁶³. Już nie tylko centralne organy PPR, ale także powstała w 1945 r. terenowa prasa PPR rozwijała agitację na rzecz zasiedlania zachodnich i północnych ziem polskich.

W akcji osadniczej prasa obok funkcji informacyjnej i agitacyjnej spełniała doniosłą rolę organizatorską. Współdziałała w stopniowej likwidacji grup operacyjnych i stanu tymczasowości na rzecz stabilizacji i unifikacji systemu administracyjnego. Współuczestniczyła w przemieszczaniu ludności. Przez wiele miesięcy zajmowała się sprawami repatriacji i adaptacji, integracji społeczeństwa oraz problemem zagospodarowania ziem zachodnich i północnych. Przeciwstawiała się propagandzie hitlerowskiej, która próbowała rozniecić wojnę psychologiczną i podsycać nastroje niepewności.

Po zakończeniu działań wojennych na miejsce doniesień z frontów na czołówki pism wkroczyła tematyka związana z odbudową kraju po

⁵⁵ GL, nr 118/158 z 11 V 1945.

⁵⁶ GL, nr 128/168 z 22 V 1945.

⁵⁷ GL, nr 4/43 z 6 I 1945.

⁵⁸ GL, nr 93/133 z 15 IV 1945.

⁵⁹ GL, nr 34/134 z 16 IV 1945.

⁶⁰ GL, nr 96/136 z 18 V 1945.

⁶¹ GL, nr 101/141 z 23 IV 1945.

⁶² *Rząd Jedności Narodowej*, „Trybuna Wolności”, nr 79 z 20 VIII 1945.

⁶³ J. Morawski, *Zwycięstwo Polski w Poczdamie*, „Trybuna Wolności”, nr 79 z 20 VIII 1945.

zniszczeniach wojennych. W drugiej połowie 1945 r. centralne redakcje PPR przeniosły się z Łodzi do Warszawy. Zwiększał się więc stopniowo serwis informacji stołecznych. Rozszerzała się tematyka związana z działalnością centralnych instancji partyjnych i władz państwowych.

W grudniu 1945 r. „Głos Ludu” opublikował listę jedenastu dziennikarzy polskich posadzonych o związki i współpracę z prasą „gadzinową” w okresie okupacji⁶⁴. Prawie cała prasa przedrukowała tę listę i wkrótce rozpoczęła się seria procesów dziennikarzy za kolaborację z okupantem⁶⁵. Prasa relacjonowała przebieg tych procesów zakończonych niekiedy wyrokami uniewinniającymi, co raczej nie znajdowało aprobaty w środowiskach dziennikarskich i literackich⁶⁶.

Prawie przez cały rok prasa zamieszczała sprawozdania z procesu głównych zbrodniarzy hitlerowskich w Norymberdze, który ciągnął się przez wiele miesięcy (od 20 XI 1945—1 X 1946). Po ogłoszeniu wyroku zarysowały się wyraźnie różnice w komentarzach ponorymberskich. Tylko nieliczne pisma z peeselowską „Gazetą Ludową” i katolickim „Tygodnikiem Warszawskim” zaakceptowały wyrok norymberski. Większość prasy z pismami PPR i PPS na czele oceniła wyrok jako zbyt łagodny, zwłaszcza w kwestiach zwolnienia od winy i kary niektórych oskarżonych: Schachta, Fritschego i Papena. Wobec różnicy stanowisk między prasą katolicką i PSL z jednej strony a prasą PPR i PPS z drugiej rozwinęła się dyskusja na temat oceny wyroku norymberskiego⁶⁷. W tym samym czasie alianckie władze okupacyjne Niemiec Zachodnich wydały Polsce L. Fischera, b. gubernatora dystryktu warszawskiego z okresu okupacji, wpisanego na międzynarodową listę zbrodniarzy wojennych, zwanego potocznie katem Warszawy⁶⁸. Przez kilka miesięcy prasa szczegółowo relacjonowała przygotowania i przebieg procesów L. Fischera i współpracowników, zakończonego 3 III 1947 r. wyrokiem skazującym na karę śmierci, co spotkało się z aprobatą dziennikarzy.

2

Wkrótce po ukazaniu się pierwszego numeru „Gazety Ludowej” Polskiego Stronnictwa Ludowego (4 XI 1945) rozpoczęła się polemika na temat reformy rolnej. Prasa PSL, a zwłaszcza „Gazeta Ludowa” i „Chłop-

⁶⁴ GL, nr 321/361 z 2 XII 1945.

⁶⁵ „Robotnik”, nr 342/372 z 5 XII 1945.

⁶⁶ L. Chajn, *Kiedy Lublin był Warszawą*, Warszawa 1964, s. 132—133.

⁶⁷ TW, nr 102 z 16/21 X 1946; GL, nr 272/660 z 3 X 1946, nr 276/664 z 7 X 1946, nr 290/678 z 21 X 1946; „Robotnik”, nr 272/672 z 2 X 1946, nr 273/683 z 3 X 1946.

⁶⁸ „Robotnik”, nr 341/741 z 11 XII 1946, nr 342/742 z 12 XII 1946, nr 348/748 z 18 XII 1946.

ski Sztandar”, zaatakowały reformę wysuwając żądanie jej poprawienia i hasło „reformy reformy rolnej”⁶⁹. Prasa PPR broniła reformy, zwalczając tendencje i próby reprivatyzacji majątków⁷⁰. Równolegle rozpoczął się spór o sposób i charakter zagospodarowania wsi na ziemiach zachodnich. Starły się dwie koncepcje — PSL i PPR. Prasa PSL, a głównie teoretyczny organ „Chłopski Sztandar”, broniła gospodarki wielkocłopskiej, zachowania starej struktury agrarnej, podziału ziemi powojennej na gospodarstwa o wielkości 25—30 ha i zasiedlania wsi „etapami”⁷¹. Była to koncepcja, jak ją określała prasa, stworzenia rolnictwa „kmieciego”. Prasa PPR broniła koncepcji osadnictwa rolnego w oparciu o trzy założenia — jako kontynuacji reformy rolnej PKWN, w trosce o rozładowanie przeludnienia wsi białostockich, kieleckich i innych, na korzyść biedoty, bez poważniejszych przesunięć na rzecz wielkich posiadaczy wiejskich. Ważnym argumentem było zwiększenie chłonności osadniczej ziem zachodnich, dążenie do szybkiego zagospodarowania i integracji z całością organizmu państwowego⁷². W sporze z PSL prasa PPR występowała za utrwaleniem władzy ludowej.

Wytyczne do walki o utrwalenie władzy ludowej sformułowane zostały w uchwałach I Zjazdu Polskiej Partii Robotniczej. I Zjazd PPR (6—13 XII 1945) zdefiniował ustrój w Polsce jako ustrój demokracji ludowej i nakreślił perspektywy budownictwa socjalistycznego. Na I Zjeździe PPR określone zostało stanowisko partii wobec PSL. Jako podstawowe zadanie wskazano krytykę kierownictwa PSL, zwłaszcza mikołajczykowców, za konserwatyzm. Na zjeździe określone zostało stanowisko wobec religii i Kościoła katolickiego i w wielu innych kwestiach politycznych. I Zjazd wysunął postulat opracowania Trzyletniego Planu Odbudowy i Przebudowy Gospodarczej Kraju oraz wystąpił z wnioskiem wobec Krajowej Rady Narodowej, aby na najbliższej sesji uchwalić ustawę o unarodowieniu wielkiego i średniego przemysłu⁷³. Uchwały

⁶⁹ J. Gnatowski, *Reforma reformy rolnej*, „Gazeta Ludowa”, nr 55 z 30 XII 1945.

⁷⁰ „Sztandar Chłopski” o reformie rolnej, TW, nr 83 z 20 XI 1945.

⁷¹ J. Fabisiak, *Możliwości osadnicze na ziemiach odzyskanych*, „Chłopski Sztandar”, nr 3 z 28 X 1945; T. Becela, *op. cit.*, s. 205.

⁷² W. Góra, *PPR w walce o podział ziemi obszarnej 1944—1945*, s. 265, 269—272, 287; N. Kołomejczyk, *Ziemie zachodnie w działalności PPR*, Poznań 1966, s. 166—167; M. Surmaczyński, *Klasowe i narodowe aspekty działalności Polskiej Partii Robotniczej na ziemiach zachodnich 1945—1948*, [w:] *Polska. Narod. Państwo. Z badań nad myślą polityczną Polskiej Partii Robotniczej 1942—1948*, s. 149—151.

⁷³ E. Ochab, *Po pierwszym zjeździe Polskiej Partii Robotniczej*, TW, nr 85 z 5 I 1946.

I Zjazdu PPR i ustawa KRN (z 3 I 1946) o przejęciu na własność państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej określiły tematykę prasy PPR na wiele miesięcy.

Przeciw ustawie o nacjonalizacji przemysłu wystąpiła prasa katolicka i prasa PSL. Prasa katolicka, a głównie „Tygodnik Powszechny” w artykułach J. Piwowarczyka, starała się ukazać społeczeństwu ujemne skutki ekonomiczne i moralno-polityczne tej ustawy⁷⁴. Broniła prywatno-kapitalistycznej własności. Tłumaczyła, że społeczna doktryna kościoła i katolicka moralność jest nie do pogodzenia z ustawą o nacjonalizacji, że tylko tradycyjny ustrój oparty na własności prywatnej jest najodpowiedniejszy i zgodny z naturą ludzką⁷⁵. Prasa PSL, a głównie „Gazeta Ludowa”, występowała przeciw ustawie interpretując ją jako rzekomo sprzeczną z interesami mas chłopskich. Tłumaczyła, że ustawa zagraża i ogranicza ekonomiczne i polityczne prawa jednostki⁷⁶. Atakowała ustawę wysuwając argument, jakoby KRN nie posiadała uprawnień parlamentarnych i zalecała ją odłożyć na okres po wyborach⁷⁷. Zarzucała „rozmach etatystyczny”, „biurokratyzację życia gospodarczego”, zastępowanie kapitalizmu prywatnego wyzyskiem i swoistym kapitalizmem państwowym z własną „klasą urzędniczą”⁷⁸.

Prasa PPR podjęła polemikę z prasą katolicką i peeselowską tłumacząc, że ustawa o nacjonalizacji stanowi prawne usankcjonowanie przeszło rocznej walki klasy robotniczej o przejęcie i uruchomienie zakładów pracy znajdujących się przed wojną w rękach kapitału zagranicznego. Wyjaśniała, że ustawa ma ogromne znaczenie ekonomiczne, społeczne i polityczne. Tłumaczyła, że w jej wyniku cały przemysł wielki i średni znalazł się w dyspozycji ludowo-demokratycznego państwa, które może pokierować rozwojem gospodarki w interesie mas pracujących, w czym kapitaliści nigdy nie byli zainteresowani. Wskazywała, że ustawa umacnia polityczną i gospodarczą suwerenność kraju, gdyż zlikwidowała znaj-

⁷⁴ J. Piwowarczyk, *Wielkie zagadnienie własności*, „Tygodnik Powszechny”, nr 8 z 13 V 1945; J. Piwowarczyk, *Dlaczego własność prywatna*, „Tygodnik Powszechny”, nr 10 z 27 V 1945.

⁷⁵ J. Piwowarczyk, *Własność w systemie Marksa*, „Tygodnik Powszechny”, nr 37 z 2 XII 1945; J. Piwowarczyk, *Upaństwowienie*, „Tygodnik Powszechny”, nr 45 z 27 I 1946.

⁷⁶ P. Dąbrowa [S. Buczkowski], *Fundament swobód politycznych*, „Gazeta Ludowa”, nr 31 z 4 XII 1945; P. Dąbrowa [S. Buczkowski], *Dogmaty marksistów a chłopskie spojrzenie na świat*, „Gazeta Ludowa”, nr 46 z 19 XII 1945.

⁷⁷ W. Giełżyński, *Co zgubiono w drodze z Lublina do Warszawy*, „Gazeta Ludowa”, nr 11 z 12 I 1946.

⁷⁸ P. Dąbrowa [S. Buczkowski], *Na fałszywym tropie*, „Gazeta Ludowa”, nr 13 z 16 XI 1945; T. Garczyński, *Niebezpieczeństwo biurokratyzacji życia gospodarczego*, „Gazeta Ludowa”, nr 26 z 1 XII 1945.

dujące się poza granicami kraju ośrodki dyspozycyjne kluczowych dla gospodarki gałęzi przemysłu. Pokazywała konsekwencje wynikające z likwidacji ekonomicznych podstaw supremacji burżuazji, a tym samym wzrostu kapitalistycznego, oraz kreśliła perspektywy rozwoju gospodarki o sprawiedliwy podział dochodu narodowego⁷⁹.

Prasa PPR nie tylko argumentowała sens, znaczenie i konsekwencje nacjonalizacji, ale polemizowała z argumentami prasy katolickiej i peeselskiej. Na ogół wszystkie repliki prasy PPR cechowała niezwykła ofensywność, a zwłaszcza takie artykuły, jak: *Przeciw unarodowieniu przemysłu — w obronie wielkich kapitalistów*⁸⁰, *Odpowiedź „Gazecie Ludowej”*⁸¹, *Upaństwowienie przemysłu*⁸², *Unarodowienie przemysłu a klasa robotnicza*⁸³, *Unarodowienie przemysłu*⁸⁴, *Uspołecznienie przemysłu*⁸⁵. Prowadzona przez prasę polemika na temat nacjonalizacji w swej istocie stanowiła dyskusję na temat podstaw ustrojowych państwa i perspektyw budownictwa socjalistycznego. Dlatego też prasa spełniła wielką rolę wychowawczo-polityczną. Zarówno z punktu widzenia kształtowania podstaw społecznych, jak i ekonomiki kraju batalia prasowa w obronie nacjonalizacji była jednym z podstawowych frontów walki o utrwalenie władzy ludowej.

Centralnym tematem prasy PPR w 1946 r. były wybory do Sejmu Ustawodawczego. W grudniu 1945 r. Polska Partia Robotnicza i Polska Partia Socjalistyczna wystąpiły do wszystkich ugrupowań z propozycją bloku wyborczego. Przez wiele tygodni PSL zwlekało z odpowiedzią. Dopiero w lutym odbyły się cztery kolejne spotkania przedstawicieli PPR, PPS i PSL. Partie robotnicze zaproponowały w ramach bloku wyborczego podział mandatów poselskich w ten sposób, aby po 20% otrzymały PPR, PPS, PSL i SL, a po 10% SP i SD. W odpowiedzi na tę propozycję PSL zażądało 75% dla „reprezentacji wsi”, tj. łącznie dla PSL i SL⁸⁶.

⁷⁹ A. Piwowarczyk, *Unarodowienie przemysłu. Naród polski — gospodarzem u siebie*, „Chłopska Droga”, nr 3/13 z 13 I 1946; J. Morawski, *Upaństwowienie przemysłu*, TW, nr 86 z 20 I 1946. Por. J. W. Gołębiowski, *Walka PPR o nacjonalizację przemysłu*, Warszawa 1961, s. 299—303.

⁸⁰ GL, nr 11/399 z 11 I 1946.

⁸¹ GL, nr 61/449 z 2 III 1946.

⁸² TW, nr 86 z 20 I 1946.

⁸³ TW, nr 90 z 1 IV 1946.

⁸⁴ TW, nr 93 z 15 V 1946.

⁸⁵ „Kuźnica”, nr 8/26 z 4 III 1946.

⁸⁶ J. Kowalczyk, *W bloku z demokracją czy na pasku reakcji?*, GL, nr 44/432 z 13 II 1946; A. Kubacki, *Ich „wolne” wybory*, GL, nr 50/438 z 19 II 1946; A. Kubacki, *Walka o jedność trwa*, GL, nr 55/443 z 24 II 1946; J. Morawski, *75% p. Mikołajczyka*, TW, nr 89 z 15 III 1946.

Centralne organy PPR i PPS w artykułach prasowych próbowały nakłonić PSL do wycofania się z tego żądania, ale nie dało to żadnych rezultatów. Zerwanie rozmów spowodowało zaostrzenie polemik prasowych między prasą PPR i PPS a prasą PSL. Rozlała się w prasie szeroka fala krytyki podstawy politycznej kierownictwa PSL. W zasadzie w każdym numerze *peperowskiego* pisma z 1946 r. znajdowała się krytyka bądź polemika z prasą PSL. W licznych tytułach artykułów polemicznych wymieniana była „Gazeta Ludowa”. Krytyka stanowiska PSL stanowiła dominujące akcenty tej kampanii wyborczej do Sejmu. Jednocześnie w toku kampanii wyborczej coraz bardziej natarczywie starano się wykazać powiązania podziemia politycznego i zbrojnego z PSL. Często powtarzały się tytuły: *NSZ w szeregach PSL*, *W szeregach PSL działa NSZ*⁸⁷. Publikowano przerażające zdjęcia zmasakrowanych przez bandy ofiar. Publikowano także znalezione na miejscu zbrodni przy bandytach legitymacje PSL, świadczące o powiązaniach PSL z podziemiem zbrojnym. Najbardziej aktywnym publicystą zwalczającym PSL był R. Werfel⁸⁸. Za pośrednictwem Robotniczej Agencji Prasowej (RAP) artykuły R. Werfla w okresie kampanii wyborczej znajdowały się także w czołówkach całej terenowej prasy PPR.

W okresie kampanii wyborczej prasa PPR także i poprzez wiersze satyryczne oraz fraszki piętnowała politykę PSL. Specjalizowała się w tym „Chłopska Droga”, która prowadziła stały dział humoru⁸⁹.

Kampania wyborcza przeprowadzona została w dwóch etapach. W pierwszej połowie roku prasa skoncentrowała się na walce o zwycięs-

⁸⁷ J. Toporski, *W szeregach PSL działa NSZ*, „Chłopska Droga”, nr 1 z 21 X 1945.

⁸⁸ R. Werfel, *Sens wyborów*, TW, nr 88 z 1 III 1946.

⁸⁹ Na uwagę zasługują wierszyki na temat nieprzystąpienia PSL do bloku wyborczego, np:

Ruch w reakcji wre nie lada. Radzą łyse głowy,
 Jakby klinem PSL-u rozbić Blok Ludowy.
 Trud daremny! Nie pomogą „Rycerz” i „Niedziela”,
 Bo nie znajdują w ludzie wiejskim swego przyjaciela.
 Era cudów przeminęła, życie stwierdza to już,
 Przeto chłopsko-robotniczy wieczny będzie sojusz.

Oprócz wymowy politycznej antypeeselsowskie wiersze w „Chłopskiej Drodze” posiadały bardzo silne akcenty klasowe, jak np:

PSL nie chciało pięciu stronnictw bloku,
 Niby woli iść samo — bo nie lubi tłoku,
 Lecz oto inna czwórka PSL popiera:
 Senator, dziedzic, bankier i paskarz-przechera.

„Chłopska Droga”, nr 3/13 z 13 I 1946; nr 16/26 z 14 IV 1946.

two w referendum przeprowadzonym 30 VI 1946⁹⁰, a w drugiej połowie roku na walce o zwycięstwo w wyborach. Równoległe w toku walki przeciw opozycji peeselowskiej i w coraz bardziej zaciętej polemice z PSL doszło do zbliżenia stanowisk między PPR i PPS. Wyrazem tego było zawarcie (28 XI 1946) umowy między KC PPR i CKW PPS o jedności działania i współpracy⁹¹. Umowa ta w znacznym stopniu przyczyniła się do zwycięstwa Bloku Demokratycznego w wyborach do sejmu.

Równoległe z walką przeciw legalnej opozycji podczas kampanii wyborczej prasa PPR prowadziła polemikę z wrogą propagandą reakcyjnego podziemia. Nielegalne ulotki i prasa pomawiały PPR o dążenie do tworzenia „kołchozów” i przekształcenia Polski w siedemnastą republikę, straszyły „sowietyzacją”, podsycaly stan niepewności i rachuby na trzecią wojnę. Uchwała Plenum KC PPR w sprawach politycznych z 26 V 1945 r. zwróciła uwagę na rozpasanie wrogiej plotki i propagandy⁹². Prasa PPR w zasadzie dopiero w 1946 r. podjęła polemikę z wrogą plotką, propagandą i prasą podziemia politycznego. W artykułach często znajdowały się wzmianki o „podziemnych szmatkach” lub „świstkach” NSZ, tajnych ulotkach WiN, a nawet „poematach” oraz polemiki z nielegalnym pismem „Wolność”, organem WiN⁹³. Prasa PPR cytowała fragmenty nielegalnych wydawnictw, wskazując na poparcie udzielane PSL przez podziemne organizacje i bandy. Nie tylko informowała o działalności zbrojnego podziemia i walce władzy ludowej z bandytami, ale wskazywała na kierunki wrogiej propagandy. Zwracała także uwagę, że nielegalna „Wolność” wzywa swych czytelników do kolportowania prasy PSL: „Gazety Ludowej”, „Piasta” i „Chłopskiego Sztandaru”⁹⁴.

Prasa PPR 1946 r. obficie nasycona była polemikami. Między prasą katolicką i PSL z jednej strony a prasą PPR i PPS z drugiej toczyła się dyskusja wokół nowego prawa małżeńskiego, które weszło w życie 1 I 1946 r. i zobowiązywało do zawierania małżeństw w urzędach stanu cywilnego⁹⁵. Nie bez różnicy zdań wprowadzone zostały zmiany w systemie

⁹⁰ J. Morawski, *W sprawie referendum*, TW, nr 91 z 15 IV 1946.

⁹¹ J. Kowalczyk, *Donosiła umowa*, TW, nr 106 z 16/31 XII 1946; por. „Robotnik”, nr 329/729 z 29 XI 1946.

⁹² *Uchwała Plenum KC PPR w sprawach politycznych z 26 V 1945*, [w:] *Kształtowanie się podstaw programowych Polskiej Partii Robotniczej w latach 1942—1945*, s. 355—357. Por. M. Turlejska, *Spór o Polskę. Szkice historyczne*, Warszawa 1972, s. 301.

⁹³ TW, nr 88 z 1 III 1946, nr 89 z 15 III 1946, nr 90 z 1 IV 1946, nr 92 z 1 V 1946; GL, nr 44/432 z 13 II 1946, nr 59/447 z 28 II 1946, nr 115/503 z 27 IV 1946, nr 116/504 z 28 IV 1946, nr 144/532 z 26 V 1946, nr 289/677 z 20 X 1946.

⁹⁴ R. Werfel, *Historia i teraźniejszość*, GL, nr 59/447 z 28 II 1946.

⁹⁵ G. Jaszucki, *Od 1 I 1946 — nowe prawo małżeńskie*, „Robotnik”, nr 272/302 z 16 X 1945; A. Wiśniewski, *Nierzeczowa krytyka*, GL, nr 39/427 z 8 II 1946.

i organizacji oświaty. Trzecia po reformie rolnej i nacjonalizacji, reforma szkolnictwa autorstwa PPR opierała się na czterech hasłach: szkoły jednolitej, powszechnej, publicznej i bezpłatnej. Ale zarówno koncepcja, jak i realizacja reformy napotykała na liczne opory oraz wywoływała polemiki, w których prasa odegrała znaczną rolę⁹⁶.

Rozpoczęła się dyskusja wokół przemówienia W. Churchilla wygłoszonego w czasie pobytu w Stanach Zjednoczonych w Fulton⁹⁷. Był premier brytyjski, niedawny sprzymierzeniec Związku Radzieckiego, ocenił sytuację międzynarodową w ten sposób, jakoby światu zagrażało niebezpieczeństwo ze strony ZSRR, oraz wezwał do sojuszu antyradzieckiego i krucjaty antykomunistycznej we wszystkich krajach. Jednocześnie W. Churchill wystąpił przeciw granicy Polski na Odrze i Nysie Łużyckiej oraz przeprowadził linię graniczną od Szczecina do Triestu, wzdłuż której zapadła „żelazna kurtyna”. Prasa całego świata podchwyciła to określenie, przez co weszło ono na stałe do publicystyki międzynarodowej. W prasie polskiej zarysowały się wyraźnie różnice w komentarzach na temat przemówienia W. Churchilla między prasą PPR i PSL. PPR ustosunkowała się do niego krytycznie, a prasa PSL w zasadzie z aprobatą⁹⁸.

Różnice zdań między prasą PPR i PSL wystąpiły także po przemówieniu amerykańskiego sekretarza stanu J. F. Byrnesa wygłoszonym w Stuttgarcie (6 IX 1946) w duchu proniemieckim i podważającym trwałość granic na Odrze i Nysie Łużyckiej.

Prasa francuska skomentowała przemówienie J. F. Byrnesa pisząc obrazowo, że „Wuj Sam» ucałował Germanię z dubeltówki”. Prasa PPR w podobnym duchu skrytykowała wystąpienie amerykańskiego sekretarza stanu i potępiła jego antypolskie stanowisko. „Gazeta Ludowa” natomiast przedrukowała przemówienie J. F. Byrnesa bez krytycznych komentarzy, nie zwracając uwagi na niezyczliwą dla Polski wymowę polityczną. Przed redakcją „Gazety Ludowej” w al. Jeruzolimskich zgromadzili się demonstranci protestujący przeciw stanowisku amerykańskiego Departamentu Stanu, a zarazem przeciw „Gazecie Ludowej”⁹⁹. Stanowisko „Gazety Ludowej” zostało ostro napiętnowane w komentarzu „Głosu Ludu” pióra R. Werfla pod wymownym tytułem *Obca agentura*, który

⁹⁶ M. Struga, *Jeszcze o reformie szkolnictwa polskiego*, GL, nr 44/432 z 13 II 1946; A. Kopera, *Reforma szkolnictwa zagrożona*, GL, nr 52/440 z 21 II 1946; A. Pokrzywiński, *Piszmy o szkole*, GL, nr 79/467 z 20 III 1946. Por. J. Jakubowski, *Problemy szkolnictwa polskiego w pierwszym roku Polski Ludowej*, „Dzieje Najnowsze”, nr 3 z 1969, s. 237.

⁹⁷ R. Frelek, *Historia zimnej wojny*, Warszawa 1971, s. 81.

⁹⁸ GL, nr 68/456 z 9 III 1946, nr 71/450 z 12 III 1946, nr 73/461 z 14 III 1946, nr 74/462 z 15 III 1946; TW, nr 90 z 1 IV 1946.

⁹⁹ M. Turlejska, *Zapis pierwszej dekady 1945—1954*, Warszawa 1972, s. 80—82.

stanowił przedmiot rozprawy sądowej wytoczonej przez „Gazetę Ludową”¹⁰⁰. Rozprawa w koleżeńskim Sądzie Związku Zawodowego Dziennikarzy RP wytoczona przez „Gazetę Ludową” R. Werflowi za użycie w polemice „słów i określeń niestosownych” odnotowana została w całej ówczesnej prasie¹⁰¹.

3

Zwycięstwo wyborcze (19 I 1947) otworzyło kolejny okres w dziejach dziennikarstwa Polski Ludowej. W pierwszej połowie 1947 r. nastąpiła zasadnicza reorganizacja systemu prasowego. Część pism uległa likwidacji. Ogólną liczbę 562 tytułów zmniejszono o 60. Miejsce niektórych zlikwidowanych pism zajęły mutacje warszawskie lub katowickie. W wyniku tego procesu wiele miast pozbawionych zostało własnej prasy, np. Toruń, Radom. Nawet niektóre miasta wojewódzkie pozbawione zostały własnych dzienników, np. Rzeszów, Kielce. Miejsce wojewódzkich organów PPR w Krakowie i Kielcach zajęły mutacje katowickiej „Trybuny Robotniczej”. Proces centralizacji wpłynął na zmniejszenie różnicowania prasy i spotęgował jej ujednoczenie tematyczne.

W zakresie problematyki ekonomicznej w pierwszej połowie 1947 r. prasa zaabsorbowana była realizacją Trzyletniego Narodowego Planu Gospodarczego. Na łamach prasy rozwinęła się szeroka dyskusja na temat struktury i kierunku rozwoju gospodarczego kraju¹⁰². Zarysowały się różne stanowiska w tych sprawach. Przedmiotem kontrowersji był zakres i tempo nakładów inwestycyjnych. Prasa PPR podnosiła i uzasadniała konieczność stopniowego przesuwania nakładów inwestycyjnych do przemysłu ciężkiego. Prasa PPS stała na stanowisku zwiększenia nakładów na przemysł produkujący artykuły konsumpcyjne. Drugim przedmiotem kontrowersji było miejsce i rola spółdzielczości w życiu gospodarczym kraju. Prasa PPR zwalczała tendencję do ograniczania roli państwa w gospodarce i oparcia jej na spółdzielczości. Prasa PPS broniła dominującej pozycji spółdzielczości¹⁰³.

Prasa PPR argumentowała, że tylko zorganizowane państwo jest w stanie zabezpieczyć i rozwijać strukturę gospodarczą ukształtowaną w Polsce w wyniku przeprowadzanych reform oraz tłumaczyła, że tylko

¹⁰⁰ GL, nr 280/668 z 11 X 1946, nr 283/671 z 14 X 1946, nr 285/673 z 16 X 1946.

¹⁰¹ „Robotnik”, nr 284/684 z 14 X 1946.

¹⁰² R. Łysiak, „Gazeta Ludowa” przeciw Planowi Trzyletniemu, GL, nr 339/727 z 10 XII 1946.

¹⁰³ „Tydzień Robotnika”, nr 1 z 28 IX 1947, nr 10 z 30 XI 1947. Por. A. Reiss, *Z problemów odbudowy i rozwoju organizacyjnego PPS (1944—1946)*, Warszawa 1971, s. 194.

państwo może obronić gospodarkę i równowagę rynkową przed spekulantami i zachłannością prywatnych właścicieli. W tym czasie rozegrała się tzw. bitwa o handel wynikająca z konieczności okiełznania spekulacji oraz umocnienia wpływu i kontroli państwa nad rynkiem. W celu zapobieżenia wzrastającej drożyznie i nielegalnym obrotom towarowym prasa PPR mobilizując opinię publiczną stanęła w pierwszym szeregu walki ze spekulacją i nadużyciami¹⁰⁴.

W dziedzinie realizacji zadań planu trzyletniego prasa PPR odegrała rolę agitacyjną. Zapoczątkowany w 1946 r. młodzieżowy wyścig pracy nie rozwinąłby się tak powszechnie w 1947 r., gdyby nie udział prasy. Zainicjowany w 1947 r. przez górniką W. Pstrowskiego ruch współzawodnictwa także w znacznym stopniu zawdzięcza swoje efekty prasie. Prasa PPR wyjaśniła istotę ruchu współzawodnictwa oraz wskazywała najlepsze środki i metody zwiększenia wydajności pracy. Popularyzowała przodowników pracy. Rozpoczęła wielką kampanię informacyjną i propagandową, którą można by określić jako batalię o ekonomiczną edukację narodu. W stosunku do pozostałej prasy na łamach pism PPR najwięcej miejsca poświęcano problematyce ekonomicznej¹⁰⁵.

Wiele miejsca na łamach prasy w latach 1944—1948 zajmowały polemiki i dyskusje światopoglądowe. W r. 1947 kształcenie ideologiczne wysunięto jako najważniejsze zadanie. Prasa PPR podkreślała, że „walce ekonomicznej i politycznej towarzyszyć musi walka na trzecim froncie — froncie ideologicznym”¹⁰⁶. Polemiki i kontrowersje w niektórych dziedzinach występowały w tym czasie niezwykle wyraźnie między prasą PPR a prasą katolicką, oraz między prasą PPR a prasą PPS, a także między prasą PPR a prasą PSL.

Obok różnic w kwestiach ekonomicznych między prasą PPR a niektórymi pismami katolickimi, dotyczących stosunku do własności prywatnej, reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu, rozwinęła się polemika w kwestiach ideologicznych. Anulowanie uchwałą rządu (z 12 IX 1945 r.) zawartego przed wojną konkordatu, zniesienie przymusu nauczania religii, wprowadzenie cywilnego prawa małżeńskiego prasa katolicka oceniła

¹⁰⁴ TW, nr 14 z 13/19 V 1947, nr 15 z 20/26 V 1947, nr 17 z 3/9 VI 1947, nr 18 z 10/16 VI 1947, nr 19 z 17/23 VI 1947; S. Dąbrowski, *Motywy narodowe koncepcji ustrojowej i społeczno-ekonomicznej Polskiej Partii Robotniczej 1942—1948*, s. 132—133; *W rocznicę bitwy o handel*, „Lewy Tor”, nr 6 z czerwca 1948; J. Kaliński, *Bitwa o handel 1947—1948*, Warszawa 1970.

¹⁰⁵ J. Załubski, *Wielkopolska prasa i jej twórcy w latach 1945—1955*, „Materiały i Studia do Dziejów Kultury w Wielkopolsce”, z. 5, Poznań 1972, s. 60.

¹⁰⁶ Artykuł wstępny „Nowych Dróg” w numerze 1 ze stycznia 1947. J. Bermań, *Kształcenie ideologiczne ważnym zadaniem chwili*, TW, nr 16 z 26 V 1947.

jako atak na Kościół i religię. Prasa PPR podkreślała, że religia traktowana jest jako prywatna sprawa obywateli¹⁰⁷.

Oficjalnie centralne organy PPR przeważnie nie brały udziału w dyskusji światopoglądowej z prasą katolicką. Bardziej aktywnie w tej dziedzinie polemizowały z prasą katolicką pisma PPS, a także „Myśl Współczesna”. Powołana uchwałą KC PPR na wzór francuskiego pisma „La Pensée” „Myśl Współczesna” stała się trybuną szerokiego grona inteligencji, wykorzystywaną do obrony i propagowania racjonalistycznego światopoglądu i metod materializmu dialektycznego¹⁰⁸. Najbardziej aktywnie w dyskusjach światopoglądowych uczestniczyła „Kuźnica”. „Myśl Współczesna” i „Kuźnica” prowadziły dyskusję z fideizmem oraz polemikę ze spirytualistycznym i personalistycznym pojmowaniem człowieka. Podjęły laicką interpretację religii, jej genezy i historii. Wystąpiły z krytyką społecznej roli Kościoła i kleru, zwłaszcza w historii narodu polskiego, przypominając stosunek Watykanu do powstań narodowowyzwoleńczych itp.¹⁰⁹.

Ofensywa ideologiczna PPR w latach 1945—1948 polegała przede wszystkim na szeroko zakrojonej kampanii popularyzowania marksizmu-leninizmu. W ramach ofensywy ideologicznej prasa podjęła tematy związane ze świecką interpretacją pochodzenia życia na ziemi, popularyzowała teorię ewolucji, wyniki badań i dorobek naukowy K. Darwina. Coraz szersze popularyzowanie i interpretowanie marksizmu niekiedy nawet doprowadzało do pewnych uproszczeń.

PPR i PPS współpracowały i zgadzały się ze sobą w wielu aktualnych kwestiach politycznych, ale równocześnie różniły się w wielu sprawach, które stanowiły tematy dyskusji prasowych. Dyskusje dotyczyły zarówno problemów politycznych, ekonomicznych, jak kulturalnych i ideologicznych. W dziedzinie politycznej prasa PPR polemizowała z tendencją do ograniczania roli państwa w gospodarce i oparcia jej na „suwerennej” spółdzielczości¹¹⁰.

¹⁰⁷ R. Łysiak, *Kościół katolicki a obóz demokracji*, TW, nr 88 z 1 III 1946.

¹⁰⁸ *Uchwała KC PPR z 12 I 1946 w sprawie utworzenia czasopisma naukowego dla inteligencji*, [w] PPR. *Rezolucje, odezwy, instrukcje i okólniki Komitetu Centralnego I 1946—I 1947*, Warszawa 1961, s. 17; por. J. Dutkiewicz, *Wkład ośrodka łódzkiego w przebudowę nauki historii w latach 1945—1948*, [w] *XX rocznica Polskiej Partii Robotniczej*, Łódź 1963, s. 37—39.

¹⁰⁹ J. Chałasiński, *Początki Uniwersytetu robotniczej Łodzi*, [w] *Tranzytem przez Łódź*, Łódź 1964, s. 65—74; A. Schaff, *Łódzkie wspomnienia*, tamże, s. 40—42; K. Śreniowska, *Rola „Kuźnicy” i „Myśli Współczesnej” w polskiej rewolucji kulturalnej w latach 1945—1948/1949*, „*Rocznik Łódzki*”, t. 10, Łódź 1965, s. 191—202; por. Z. Zabicki, „*Kuźnica*” i jej program literacki, Kraków 1966.

¹¹⁰ S. Matuszewski, *Na nowym etapie*, „*Lewy Tor*”, nr 4/5 z kwietnia/maja 1948; TW, 14/170 z 8/12 IV 1948.

Gdy prasa PPR uznała, że „po okresie jedności działania z PPS nadszedł okres jedności ideologicznej”, zaczęła podnosić i wyjaśniać różne kwestie sporne z tej dziedziny. Przede wszystkim wystąpiła z krytyką tzw. teorii trzeciej siły, popularyzowanej przez centralne organy PPS „Robotnika” i „Przegląd Socjalistyczny”¹¹¹. Podała pryncypialnej krytyce tzw. tezy programowe J. Hochfelda¹¹². W 1946 r. na łamach „Kurier Popularny” rozpoczął się cykl artykułów H. Wachowicza, członka CKW PPS, pt. *List do przyjaciela z PPR*¹¹³. Cykl artykułów stanowił dość pryncypialną polemikę z prasą PPR, a zwłaszcza bezpośrednio zwracał się do „Głosu Robotniczego”, wojewódzkiego organu PPR w Łodzi¹¹⁴. Jeszcze w 1948 r. prasa przypominała cykl H. Wachowicza, potępiając jego główne tezy. Prasa PPR nie wystąpiła w tej sprawie z krytyką bezpośrednią, lecz tylko przedrukowywała lub omawiała publikacje „Lewego Toru” potępiające H. Wachowicza i K. Rusinka za wypowiedzi na łamach „Robotnika”, B. Drobnera za publikacje w „Naprzodzie”, T. Głowackiego za artykuły w „Przeglądzie Socjalistycznym” itp.¹¹⁵

W dziedzinie ideologicznej toczył się spór między zwolennikami humanizmu socjalistycznego i socjalizmu humanistycznego. Pozornie tylko spór ten wydaje się scholastyczny. Faktycznie spór dotyczył roli jednostkowych przeżyć ludzkich. Prasa PPS, a głównie ZNMS-owskie „Płomiennie”, eksponowała wagę spraw związanych z osobowością w nowym ustroju. Działacze ZWM „Życie” oraz prasa PPR i „Kuźnica” przesuwają akcent na rolę i wagę obiektywnych przemian ustrojowych¹¹⁶. Początkowo była to kwestia rozłożenia akcentów. Stopniowo jednak polemika stała się jednym z frontów walki politycznej. Zaatakowane przez

¹¹¹ S. Matuszewski, „Trzecia siła”, „Lewy Tor”, nr 3 z marca 1948; TW, nr 12/13 (168/169) z 25 III/15 IV 1948 i nr 14/170 z 8/12 IV 1948.

¹¹² S. Matuszewski, *O słuszną ideologię socjalistyczną*, „Lewy Tor”, nr 1/2 ze stycznia/lutego 1948; R. Werfel, *O wyjaśnienie zasadniczych zagadnień. Na marginesie tez programowych tow. J. Hochfelda*, „Nowe Drogi”, nr 7 ze stycznia 1948.

¹¹³ H. Wachowicz, *List do przyjaciela z PPR*, „Kurier Popularny”, nr 219/289 z 11 VIII 1946.

¹¹⁴ H. Wachowicz, *List do przyjaciela z PPR*, „Kurier Popularny”, nr 220/290 z 12 VIII 1946 i nr 221/291 z 13 VIII 1946.

¹¹⁵ F. Baranowski, *Czy jest prawica w PPS?*, „Lewy Tor”, nr 3 z marca 1948; F. Baranowski, *Na słuszną linię*, „Lewy Tor”, nr 8/10 z sierpnia/października 1948; TW, nr 14/170 z 8/12 IV 1948.

¹¹⁶ A. Leśniewski, *Łódzka organizacja Akademickiego Związku Walki Młodych „Życie” 1945—1948*, Łódź 1963, s. 134—148; Z. Żabicki, „Kuźnica” i jej program literacki, s. 59—60. W. Woroszyński, *Nasza łódzka młodość*, [w] *Tranzycem przez Łódź*, s. 144—146.

ZWM „Życie” oraz przez S. Żółkiewskiego i A. Schaffa „Płomienie” i program ZNMS wziął w obronę J. Hochfeld na łamach „Robotnika”¹¹⁷.

Między prasą PPR a PPS toczyła się dyskusja na wielu płaszczyznach: politycznej, ekonomicznej i ideologicznej. Teoretyczna podbudowa prasy PSL wywodziła się z agraryzmu¹¹⁸. Wachlarz spornych tematów był niezwykle szeroki. Prasa PSL nie chciała uznać i zaciekle zwalczała wysuwaną przez prasę PPR tezę o hegemonii klasy robotniczej. Głosiła solidaryzm klasowy na wsi i starała się zamazywać podnoszone przez prasę PPR podziały klasowe na wsi. Broniła średniej własności kapitalistycznej prosperującej w dziedzinie wytwórczości i handlu po 1945 r. Jeżeli prasa PPR eksponowała korzyści wynikające z procesu socjalistycznej industrializacji, to prasa PSL polemizowała z tym stanowiskiem, wyolbrzymiając zagrożenie wynikające z więzi współżycia człowieka z przyrodą. Dążenie do uprzemysłowienia prasa PSL przyrównywała do kopania grobu ludzkości¹¹⁹.

Prasa PPR i PPS toczyła zacięte boje przede wszystkim z „Gazetą Ludową”, ale także z „Piastem”, „Siewem” i innymi pismami, zwalczając tezy o wiecznotrwałej odrębności chłopskiej, odrębności kultury ludowej, przeciwstawianej przez agrarystów „kulturze miejskiej”. „Wieś” głosiła, że to, co ludowe, powinno stać się ogólnonarodowe¹²⁰. Prasa PPR wysunęła postulat jednej integrującej naród kultury socjalistycznej i jednolitego systemu wychowania obywatelskiego w oparciu o powszechny rozwój cywilizacji. Prasa PPR przeciwstawiała się tradycjonalistycznie i separatystycznie ujmowanym postulatом w dziedzinie kultury i wychowania wsi. Spór między prasą PPR a PSL o model kultury i system wychowania wsi był w zasadzie sporem o przyszłość wsi polskiej.

Prasa PPR rozpoczęła akcję popularyzowania — w prasie dwudziestolecia międzywojennego w minimalnym stopniu upowszechnianej — klasycznej kultury rosyjskiej, twórców kultury radzieckiej, literatury rosyjskiej i radzieckiej. Nie znani dotąd szerzej społeczeństwu polskiemu pisarze „weszli” na łamy prasy, popierani gorąco i prezentowani przeważnie w samych superlatywach.

Prasa PPR w pierwszym dwuleciu powojennym w dziedzinie ideologii i literatury zwalczała faszyzm, nietolerancyjność wobec ateistów,

¹¹⁷ J. Hochfeld, *Złe obyczaje. O lojalność w publicystyce i wymianie poglądów*, „Robotnik”, nr 349/749 z 19 XII 1946.

¹¹⁸ S. Buczkowski, *Naukowe podstawy agraryzmu*, „Wieś i Państwo”, nr 8 z października 1946; S. Giza, *Ruch ludowy w prasie Polski Ludowej 1944—1967*, Warszawa 1970, s. 13—15; W. Góra, *PPR w walce o podział ziemi obszarniczej 1944—1945*, s. 593—623.

¹¹⁹ J. Gołębiowski, *Walka PPR o nacjonalizację przemysłu*, s. 301.

¹²⁰ W. Jażdżyński, *Kartki z dziejów „Wsi”*, [w] *Tranzytem przez Łódź*, s. 195.

antysemityzm¹²¹. Krytyka literacka w tym okresie nie tylko rozwinęła się i objęła wiele dziedzin twórczości, ale niezwykle się ubojowiła, stała się agresywna, nieprzejednana, apodyktyczna. Zwalczała formalizm i antyrealizm okresu międzywojennego. Początkowo niezbyt precyzyjnie formułowane były zadania społeczne i artystyczne nowej literatury. W trosce o nowe ideały estetyczne, nowe gusty, nową tradycję, eksponowano ludowe, rewolucyjne wystąpienia w przeszłości narodowej i literaturę realistyczną. Za jej szczytowe osiągnięcia uważano dzieła mieszczańskiego realizmu krytycznego.

Formułowano niezbyt precyzyjnie, że nowa literatura ma być realistyczna, zaangażowana, upolityczniona. Postulaty odnośnie do zadań literatury i realizmu podnoszone były głównie w „Kuznicy” i częściowo „Odrodzeniu” przez A. Ważyka, J. Andrzejewskiego, M. Jastruna, J. Kotta, S. Żółkiewskiego¹²².

Ogólne wytyczne polityki kulturalnej sformułowane zostały przez ówczesnego I sekretarza KC PPR W. Gomułkę w artykule z czerwca 1946 r. pt. *Dajcie narodowi kulturę wyrosłą z rzeczywistości polskiej*. Ten artykuł stał się hasłem programowym dla partyjnych dziennikarzy, krytyków literackich, pisarzy. Główna dyrektywa wynikająca z tego artykułu to postulat więzi twórczości i działalności kulturalnej z całokształtem aktualnego życia narodu w nowych granicach oraz w nowych warunkach gospodarczych, społecznych i politycznych.

Pełniejsze sformułowanie kulturalnego programu PPR zawierało przemówienie prezydenta B. Bieruta, wygłoszone podczas uroczystości otwarcia radiostacji we Wrocławiu (10 XI 1947) pt. *O upowszechnieniu kultury*. W przemówieniu tym nakreślone zostały zasady upowszechniania i uwspółcześniania twórczości kulturalnej, funkcje wychowawcze i mobilizujące siły do pracy twórczej oraz postulaty społecznej kontroli twórczości kulturalnej. Jasno sformułowana została zasada kierowniczej roli partii w rozwoju życia kulturalnego.

Istotnym kryterium partyjnej polityki kulturalnej podnoszonym przez prasę był stosunek do doświadczeń kulturalnych Związku Radzieckiego. Prasa PPR rozpoczęła popularyzację modelu socjalistycznej kultury masowej, metody rewolucji kulturalnej ukształtowanej w Związku Radzieckim. Rozpoczęty przez prasę PPR proces upowszechniania doświadczeń radzieckich nasilił się dopiero po 1948 r., od początku jednak nacecho-

---

¹²¹ J. Morawski, *Antysemityzm — narzędzie wroga*, TW, nr 50 z 15 IX 1945.

¹²² H. Markiewicz, *Krytyka literacka w walce o realizm socjalistyczny 1944—1945*, Warszawa 1955, s. 12; Z. Żabicki, „Kuznica” i jej program literacki, s. 168 i in.

wany był bezkrytycyzmem wynikającym z nieuwzględniania specyfiki i odrębności narodowych.

Pierwsze artykuły o realizmie socjalistycznym ukazały się w prasie w 1948 r., głównie na łamach „Kuźnicy”. Zjazd Szczeciński ZLP ze stycznia 1949 r. wyraźnie proklamował realizm socjalistyczny jako metodę artystyczną sztuki i twórczości artystycznej popieranej przez partię¹²³.

Na przestrzeni 1947 r. nastąpiło dalsze zaostrzenie sytuacji międzynarodowej i kolejny etap rozpadu koalicji antyhitlerowskiej z czasów wojny, wpływając na charakter naszej publicystyki międzynarodowej. Prezydent Stanów Zjednoczonych sformułował tzw. doktrynę Trumana w słynnym przemówieniu na wspólnym posiedzeniu (12 III 1947) obu izb Kongresu, w którym rzucił hasło konieczności obrony „wolnego świata” przed komunizmem i proklamował politykę „z pozycji siły”. Doktrynę tę rozwinął sekretarz stanu G. Marshall, występując (5 VI 1947) z koncepcją rekonstrukcji i odbudowy ekonomicznej Europy w celu zabezpieczenia jej przed opanowaniem przez komunizm¹²⁴. Zarówno doktryna H. Trumana, jak i tzw. plan G. Marshalla stały się przedmiotem interpretacji w prasie PPR. Prasa PPR tłumaczyła, że Polska odrzuca ofertę USA przyjęcia planu G. Marshalla, ponieważ wstąpienie na tzw. drogę dolarową związane jest z konsekwencjami politycznymi, rezygnacją z samodzielności i uzależnieniem od zagranicznych kapitalistów. Prasa PPR przekonywała, że wybór trudniejszej drogi zostanie zrekompenzowany przez zachowanie niezależności narodowej i państwowej, co bardziej odpowiada naszym ambicjom i patriotyzmowi. Tematyka ta podejmowana była nie tylko w publicystyce. Objęła również satyrę. Coraz liczniej zaczęły się ukazywać karykatury H. Trumana i G. Marshalla. Coraz częściej zaczęły występować na łamach prasy karykatury Wuja Sama.

Odpowiedzią na hegemonistyczne tendencje Stanów Zjednoczonych wobec Europy było zwanie szeregow ruchu komunistycznego, czego wyrazem było powołanie do życia — w wyniku narady z 22—27 IX 1947 r. dziewięciu partii w Szklarskiej Porębie — Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych i Robotniczych. Na pierwszym posiedzeniu uchwalona została deklaracja oceniająca aktualną sytuację międzynarodową, która potępiła plan H. Trumana—G. Marshalla, wypowiedziała się w sprawie podziału świata na dwa obozy. Przyjęła również rezolucję mówiącą o potrzebie dobrowolnej koordynacji działań poszczególnych partii, a w praktyce zobowiązującą do jednomyślnych poczynań. Postanowiono wyda-

---

¹²³ R. Matuszewski, *Szczecińskie dyskusje*, „Kuźnica”, nr 4 ze stycznia 1949.

¹²⁴ R. Frelek, *Historia zimnej wojny*, s. 94—96.

wać dwutygodnik — organ Biura Informacyjnego¹²⁵. Pod koniec 1947 r. zaczął się ukazywać dwutygodnik pt. „O trwałą pokój, o demokrację ludową!” w kilku wersjach językowych, pełniący rolę dyrektywnego organu dla międzynarodowego ruchu komunistycznego i komunistycznej prasy.

Prasa PPR — partii wchodzącej w skład Biura Informacyjnego — stała się w czołówce popularyzatorów wszelkich decyzji i poczynań Biura Informacyjnego. Przede wszystkim zamieszczała wiele przedruków z pisma „O trwałą pokój, o demokrację ludową”. Każdy numer był szczegółowo omawiany. W ślad za sugestiami zawartymi w tym piśmie rozwijała się własna publicystyka. Najbardziej szerokie i długotrwałe reperkusje w prasie nastąpiły w konsekwencji przyjęcia w czerwcu 1948 r. rezolucji *O sytuacji w Komunistycznej Partii Jugosławii*¹²⁶.

Rezolucja Biura Informacyjnego z czerwca 1948 r. postulowała także przejście wszystkich krajów demokracji ludowej do gospodarki zespolonej w rolnictwie i rozpoczęcie ofensywy przeciw bogatym chłopom, zwanym kułakami. Prasa podjęła walkę z „kułakami” i prowadziła ją niezwykle gorliwie przez wiele lat. Walce tej służyła nie tylko publicystyka, reportaże, ale również satyra i rysunki. Walce tej w znacznym stopniu podporządkowany został ruch korespondentów robotniczych i chłopskich, zainicjowany i rozwijany właśnie w tym czasie w skali masowej¹²⁷.

Na tle dalszych dróg rozwoju rolnictwa i przemian strukturalnych wsi i innych spraw doszło w lecie 1948 r. do rozbieżności, co nie znalazło pełnego odzwierciedlenia w prasie PPR. W lipcu Plenum KC PPR podjęło uchwały w sprawie nowej polityki rolnej, przyspieszenia przemian socjalistycznych na wsi, wprowadzenia gospodarki zespolonej i wypierania elementów kapitalistycznych. Następnie plenum KC PPR, zwołane w dniach 31 VII—3 IX 1948 r., podjęło uchwałę o tzw. odchyleniu prawicowo-nacjonalistycznym, usunęło W. Gomułkę ze stanowiska sekretarza generalnego KC PPR i powołało na to miejsce B. Bieruta. Zgodnie z uchwałami obu kolejnych posiedzeń plenarnych Komitetu Centralnego PPR rozpoczęto walkę z tzw. odchyleniem prawicowo-nacjonalistycznym¹²⁸. Uchwały obu plenów wywarły zasadniczy wpływ na rozwój życia politycznego w następnych latach, co znalazło swój wyraz na łamach prasy.

---

¹²⁵ *Rezolucja Narady Dziewięciu Partii Komunistycznych i Robotniczych w sprawie wymiany doświadczeń i koordynacji działań partii reprezentowanych na naradzie*, [w] *W dziesiątą rocznicę powstania Polskiej Partii Robotniczej. Materiały i dokumenty. Styczeń 1942—grudzień 1948*, Warszawa 1952, s. 523.

¹²⁶ „Nowe Drogi”, nr 10 z lipca/sierpnia 1948; TW, nr 28/184 z 13/19 VII 1948.

¹²⁷ TW, nr 26/182 z 29 VI/5 VII 1948.

¹²⁸ A. Litwin, *Na bezdrożach nacjonalizmu*, TW, nr 27/183 z 6/12 VII 1948.

Ostatnia wielka kampania propagandowo-uświadamiająca prowadzona przez PPR poświęcona była zjednoczeniu ruchu robotniczego. Od hasła „jedności działania” prasa PPR przeszła do głoszenia hasła „jedności organicznej”. 21 III 1947 r. KC PPR i CKW PPS wydały wspólny okólnik o pracach przygotowawczych do zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego. Przez ponad półtora roku prasę obu partii absorbowiała problematyka związana ze zjednoczeniem organizacji młodzieżowych oraz zjednoczeniem PPR i PPS. 6 XI 1947 r. zawarta została umowa o współpracy między ZWM, OM TUR, ZMD i ZMW „Wici” oraz powołano Główną Komisję Współpracy Organizacji Młodzieżowych. I Krajowy Zjazd Związku Walki Młodych (obradujący w dniach 6—8 XII 1947) wysunął hasło zjednoczenia ruchu młodzieżowego w Polsce. Prasa PPR aktywnie współdziałała w kierunku połączenia ruchu młodzieżowego. W konsekwencji na Kongresie Młodzieży Polskiej we Wrocławiu (20—22 VII 1948) doszło do powstania zjednoczonej organizacji młodzieżowej — Związku Młodzieży Polskiej. W rezultacie zjednoczenia organizacji młodzieżowych nastąpiła likwidacja wielu centralnych i terenowych pism młodzieżowych, a powstały nowe w znacznie zmniejszonej liczbie, posiadające charakter bardziej ujednolicony ze scentralizowanym ośrodkiem dyspozycyjnym.

W ostatnich miesiącach 1948 r. łamy prasy PPR wypełniła przede wszystkim tematyka związana z przygotowaniem do zjazdu zjednoczeniowego, który położył kres trwającemu przeszło 50 lat rozłamowi w polskim ruchu robotniczym, otwierając nowy etap w jego dziejach w Polsce Ludowej. Zjednoczenie ruchu robotniczego spowodowało likwidację prasy PPR i PPS. Większość redakcji pism peperowskich i pepesowskich o analogicznych funkcjach i charakterze podjęło współpracę i faktycznie połączyło się na wiele miesięcy przed zjednoczeniem. W dniach kongresu zjednoczeniowego ukazały się nowe pisma — dziennik centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i dzienniki wojewódzkie — organy wojewódzkich komitetów PZPR. W ten sposób prasa PPR zakończyła swój żywot, przekształcając się razem z prasą PPS w prasę PZPR.